

ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ ТА МІКРОІСТОРІЇ

**ЗБІРНИК ТЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З НАГОДИ 165-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
МИКОЛИ ЛЕВИТСЬКОГО**

М. КРОПИВНИЦЬКИЙ, 16-17 ТРАВНЯ 2024 РОКУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

НАУКОВИЙ ЦЕНТР РЕГІОНАЛЬНИХ ТА МІКРОІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Всеукраїнської наукової конференції

**«Проблеми історичної регіоналістики та мікроісторії»
з нагоди 165-ї річниці від дня народження Миколи Левитського**

**16-17 травня 2024 року
м. Кропивницький**

УДК 930 (477) «908»

«Проблеми історичної регіоналістики та мікроісторії: Збірник тез Всеукраїнської наукової конференції з нагоди 165-ї річниці від дня народження Миколи Левитського, 16–17 травня 2024 року. Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2024. 173 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську наукову конференцію «Проблеми історичної регіоналістики та мікроісторії» з нагоди 165-ї річниці від дня народження Миколи Левитського, яка відбулася на базі кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка 16–17 травня 2024 року.

Для істориків, музейників, фахівців із пам'яткоохоронної справи та усіх, хто цікавиться історією.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Козир І. А. – кандидат історичних наук, доцент
(відповідальний редактор);

Панченко К.І. – відповідальний секретар;

Бабак О. І. – кандидат історичних наук, доцент;

Безверха В. М. – кандидат історичних наук;

Токар Н. М. – кандидат історичних наук, доцент;

Чорний О. В. – кандидат історичних наук, доцент.

Редакційна колегія не завжди розділяє думки дослідників
(автори тез несуть відповідальність за подану інформацію та достовірність
наведених фактів у текстах)

©Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІКРОІСТОРИЧНИХ ТА РЕГІОНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Корновенко Сергій, Берестовий Андрій АГРАРНА ІСТОРІЯ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ (1990-ті – 2020-ті рр.)... 7	7
Присяжнюк Юрій, Мальована Ольга ХОЛОДНИЙ ЯР У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ЯК «МІСЦЕ ПАМ'ЯТІ» НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ	10
Житков Олександр ОТОЧЕННЯ АРМІЙ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ТА ПІВДЕННОГО ФРОНТІВ В «УМАНСЬКОМУ КОТЛІ» ВЛІТКУ 1941 РОКУ У СВІТЛІ ПУБЛІЧНОЇ ІСТОРІЇ	12

СЕКЦІЯ 2. ПОДІЄВА ІСТОРІЯ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ. ІСТОРІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Руденко Юлія СЕЛО КОВРАЙ ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ХVІІІ СТОЛІТТІ	16
Паюнов Олександр ХАРКІВЩИНА В РОКИ НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917–1918 рр.)	20
Бірюков Андрій ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ СПРАВИ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У ХІХ СТОЛІТТІ	23
Давидюк Руслана ГЛОДОСЬКИЙ СКЛАДНИК УЕНЕРІВСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА САРНЕНЩИНІ (20-30-ті роки ХХ ст.)	27
Скус Ольга РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»: «СПРАВА УМАНСЬКОГО РВ НКВС» ЗА НОМЕРОМ 38195	31
Юрченко Сергій РЕПРЕСІЇ ПІД ЧАС ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ У 1930-1933 рр. НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ПОМІЧНА	35
Пастухова Яна КОЛАБОРАЦІОНІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОНСЬКИХ КОЗАКІВ НА ТЕРИТОРІЇ КІРОВОГРАДЩИНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦДАВО	38
Старжець Володимир, Каленюк Катерина ДЕПОРТАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СТАЛІНСЬКОЇ РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНОЇ СИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНЩИНИ)	42
Бривко Микола ІСТОРІЯ МІСТА СНІЖНЕ – НА ПОЧАТКУ СВОГО ШЛЯХУ	45
Санкович Марія ІСТОРІЯ СЕЛА ПОЛЯНИЦІ	49
Велика Валентина ХАРКІВ НЕЗЛАМНИЙ	53

СЕКЦІЯ 3. СОЦІУМ У МІКРОІСТОРИЧНОМУ ЗРІЗІ

Крішан Акаш (НЕ)САМОВРЯДНІ ВІЙТИ МИЛЯНОВИЧІВ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХVІ ст.	57
Котельницький Назар ПРАЦІ В. М. ХИЖНЯКОВА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗЕМСЬКОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ПАРТІЇ ПІВНІЧНОЇ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ПОБУДОВИ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ у 1870-х роках	60

Остання третина XVI ст. не стала для Милянєвичів періодом повноцінного розвитку міського самоуправління. Перебуваючи у тіні більшого урбаністичного центру – Ковеля, містечко отримало лише локаційний привілей, що вплинув на трансформацію колишнього селища у міську одиницю, але залишив без змін залежність громади від волі замкової адміністрації ковельських дідичів. Втім, самоврядна традиція, певним чином закладена ще в середині XVI ст., не зникла і, попри усі локальні суперечності та недотримання «магдебурзьких» норм, змогла забезпечити більш довгу історію міському самоврядуванню, в системі якої Милянєвичі жили аж до кінця XIX ст.

Джерела та література

1. Білоус Наталія. *Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування*. Київ. 2008. 358 с.
2. Владимирский-Буданов М. Ф. *Німецьке право в Польщі та Литві. Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV–XVIII в.* Львів. 1903. Ч. 1. 176 с.
3. Гошко Т. *Нариси з історії Магдебурзького права в Україні XIV – початок XVII ст.* Львів. 2002. 252 с.
4. Заяць А. Інститут вйтівства в містах Волині XVI – першій половині XVII ст. *Центральна і Східна Європа в XV–XVIII століттях: питання соціально-економічної та політичної історії*. Львів. 1998. с. 106–112.
5. Иванишев Н. Д. *Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыне*. Киев. 1849. Т. 1. 335 с.
6. Иванишев Н. Д. *Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыне*. Киев. 1849. Т. 2. 364 с.
7. Семенюк А. В. *Ковель: минуле і сучасне*. Луцьк. 2000. 328 с.
8. Теодорови Н. *Волынь в описании городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, археологическом и др. отношениях. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии*. Почаев. 1903. Т. 5 [Ковельський уезд]. 572 с.
9. Góralski Zbigniew. *Encyklopedia urzędów i godności w dawnej Polsce*. Warszawa. 2000. 191 s.

Котельницький Назар (м. Чернігів)

ПРАЦІ В.М. ХИЖНЯКОВА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗЕМСЬКОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ПАРТІЇ ПІВНІЧНОЇ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ПОБУДОВИ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У 1870-х роках

Питання участі земських лібералів Північного Лівобережжя у побудові інфраструктури регіону належать до найменш досліджених аспектів історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України у 1860–1880-х роках. Тому виявлення та запровадження до міжнародного наукового обігу нових історичних джерел якісно збагачують інструментарій вітчизняної

історіографії для вивчення зазначеної наукової проблематики. Це у повній мірі стосується і публіцистичних праць міського голови Чернігова, члена опозиційної аристократичної фронди північної України – Василя Михайлович Хижнякова (1842–1917), наприклад важливої праці «Об устройстве водопровода в Чернигове», надрукованої як у формі окремої брошури, так і опублікованої на шпальтах офіціозу влади краю – у газеті «Черниговские губернские ведомости» [2]. Спробуємо лаконічно проаналізувати контент історичного джерела.

Починаючи виклад, Василь Михайлович наголошував, що Чернігів, як губернський центр, дуже потребував наявності водогону. Водні артерії, які забезпечували місто водою – річка Десна, що протікала за межами Чернігова і річка Стрижень, яка перетинала місто, були забруднені цілим комплексом небезпечних речовин, потребували системного очищення та фільтрації, а тому були малоприсадибними у ролі джерел якісної питної води для населення міста. Саме використання води зі згаданих річок і призводило до системного розповсюдження цілої низки епідемій та санітарних проблем, у наслідок чого населення Чернігова мало стабільно проблемну демографію.

Була й інша сторона проблеми. Оскільки протипожежна система охорони міста базувалась саме на основі використання водних ресурсів, а основний ландшафт для заборів води пожежниками знаходився за межами Чернігова, в урочищі «Ялівщина», то логістика забезпечення вогнегасного обладнання була дуже повільною, що продукувало відсутність належної оперативності у реагуванні відповідних служб міського господарства. Тому проблема появи водогону стала центральним питанням діяльності Чернігівської міської думи та управи.

Оприлюднюючи історію побудови водогону, В. Хижняков відзначив, що міський бюджет Чернігова не мав достатніх коштів для реалізації амбітного проекту, а тому потребував допомоги від органів центральної влади Російської імперії. Втім, Санкт-Петербург взагалі не поспішав допомагати Чернігову. Можливо, мали місце й політичні мотиви: Чернігівська губернія стала центром земської ліберальної опозиції в імперії, В. Хижняков – яскравий представник опозиційної аристократичної фронди північної України, був обраний міським головою Чернігова, а важливі посади у міській управі та різноманітних службах зайняли соратники В. Хижнякова. Проте, формальною причиною такого ставлення до Чернігова столичні бюрократи називали, так би мовити, «наполеонівські плани» міського муніципалітету, які не мали адекватного фінансового забезпечення.

Спочатку Чернігівська міська дума звернулася за допомогою до Міністерства внутрішніх справ. Центральне відомство відмовило міській управі у наданні профільного цільового кредиту у сумі 3000 рублів. Наступним кроком міської влади стала її апеляція до приватних, шведських інвесторів регіону. Був розроблений план щодо побудови водогону на контрактних умовах комерційної концесії. Незважаючи на те, що пропозиції управи у цілому були схвалені приватним капіталом, на жаль, погіршення фінансового стану бізнес – партнерів міської думи завадили практичній імплементації затвердженого проекту.

Ліберальні земці краю – чиновники муніципалітету, вирішили ні на кого не сподіватись, а будувати водогін своїми силами, коштами бюджету Чернігівської міської думи. Справа у тому, що заснований та очолюваний репрезентантами ліберальної партії Чернігівський міський громадський банк дуже швидко розвивався і мав великий прибуток. Це дозволило системі місцевого самоврядування проводити самодостатню економічну політику. Прогресивні земці прекрасно розуміли, що витрати на побудову водогону однозначно будуть окупними, адже містяни будуть вносити свій відсоток в утримання вкрай необхідної споруди, яка буде обслуговувати усіх. До того ж, з'явиться певний прибуток, а контроль за водопостачанням залишиться виключно компетенцією міста – навіть канцелярія губернатора не буде мати великого бажання займатися «подібними дрібницями».

З метою страхування проекту, Чернігівська міська дума звернулась до тодішнього губернатора регіону – А. Шостака з проханням пролобіювати у Міністерстві внутрішніх справ асигнування кредитної лінії для муніципалітету. На великий подив земських лібералів ідея спрацювала. Міністерство надало цільову комерційну позику терміном на 10 років під 5% відсотків річних. У квітні 1879 р. з Києва до Чернігова був запрошений фаховий спеціаліст по міським комунікаціям та інфраструктурі для розробки проекту громадського водогону у столиці українського Полісся, який був розглянутий на черговій сесії Чернігівської міської думи 14 травня 1879 р

Однак, за персональною вимогою одного з ідеологів побудови водогону, члена опозиційної аристократичної фронди – О. Карпинського, було вирішено провести системне дослідження урочища «Ялівщина», з якого брали воду для постачання міста, на предмет експертного висновку – чи справді джерельна вода ландшафтного парку якісніше води р. Десна та Стрижень? Відповідальне обстеження було доручено провести Київському відділенню Російського імператорського технічного товариства, у якому земських лібералів Північного Лівобережжя представляв відомий економіст та статистик – В. Варзар. Результати наукових дослідів київської професури однозначно стверджували: вода з «Ялівщини» має мінімальну кількість проблемних речовин; містить у собі багато мінеральних компонентів, які корисні для здоров'я людини; краще за річкову воду підходить для використання у водогоні.

16 червня 1879 р. депутатський корпус Чернігівської міської думи одноголосно затвердив постанову про побудову водогону у місті. Після остаточного опрацювання проекту споруди, 22 жовтня того ж року міський муніципалітет схвалив проект побудови водогону. Хоча процеси будівництва і затягнулися у часі, що було пов'язано з надзвичайною технологічністю інфраструктурного проекту, уже наприкінці осені 1880р. більшість населення міста Чернігова могли користуватися благами системного постачання води, завдяки збудованому водогону[1, с. 1–54].

Резюмуючи викладене можемо констатувати, що опублікована праця В.М. Хижнякова «Об устройстве водопровода в Чернигове» є важливим джерелом з історії формування політики земської ліберальної партії північної України у галузі побудови міської інфраструктури 70 рр. ХІХст., яке яскраво і

доволі детально висвітлює подвижницькі зусилля ліберальних земців Північного Лівобережжя у царині конструювання системи інфраструктурного забезпечення функціонування та життєдіяльності регіону. На наш погляд, саме системна робота представників опозиційної аристократичної фронди північної України на основі комплексу автономних муніципальних фінансових ресурсів, сприяла появі модерного «обличчя» Чернігова, що можна вважати колосальною заслугою земської опозиції у сфері інфраструктурної політики.

Джерела та література

1. Хижняков В. М. *Об устройстве водопровода в Чернигове*. Чернигов: Губернская типография. 1880. 77 (48) с.
2. Хижняков В. М. *К истории Черниговского водопровода, Черниговские губернские ведомости*. Часть неофициальная. 1887. № 26–31, 33, 35–38, 40, 54, 56, 59–62, 84, 86–87.

Позднякова Інна (м. Кропивницький)

РОЛЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ М. ЄЛИСАВЕТГРАДА У ВІДКРИТТІ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ ЧОЛОВІЧОЇ ПРОГІМНАЗІЇ (до 145-річчя від дня заснування навчального закладу)

В історію міста назавжди увійшли імена композитора Юлія Мейтуса, драматурга та засновника духовно-біблійного братства Якова Гордіна, письменника Ісака Шкловського, поета Амінодава Шполянського (Дон Амінадо), лікарів Натана Ширмана та Ісака Гольденберга, вченого світового рівня, хіміка-органіка, засновника хімії вільних радикалів, президента Американського хімічного товариства Мозеса Гомберга й багатьох інших представників потужної єврейської громади, які зробили величезний внесок у розвиток не лише вітчизняної, а й світової науки, культури, літератури тощо.

Утворення міста пов'язане з будівництвом в середині XVIII ст. фортеці святої Єлисавети. Датою офіційного затвердження назви Єлисаветград вважається 1754 рік.

У відомостях про склад населення за 1797 р. проживання євреїв у місті не зафіксовано. Відповідно до відомостей 1799 р. у місті мешкало євреїв-купців 3 (християн 734), євреїв-міщан 395 (християн 3195). Джерела 1803 р. містять наступні цифри: євреїв-купців 7 (християн 724), євреїв-міщан 567 (християн 4053). На 1861 р. у місті проживало 8073 євреїв, діяло 4 синагоги та 15 молитовних будинків. За даними перепису 1897 р., у місті Єлисаветграді жителів 61 488, з яких євреїв 23 967. Згідно з переписом, із загальної кількості населення євреїв самостійних в економічному плані 6 428 чоловіків та 1 638 жінок. Найпоширеніший вид їх занять – виготовлення одягу (1187 чоловіків та 474 жінок) та різного роду торгівля [1, стлб. 514].

1853 р. у місті було завершено будівництво двоповерхової кам'яної будівлі синагоги, капітальне оновлення якої відбулося протягом 1895–1896 рр. Ця